

1.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ [Ποιος δεν έχει κλωστήσει ποτέ του μπάλα;]

*Το ποδόσφαιρο «είναι» γλώσσα
με δικούς της ποιητές και πεζογράφους*

– Pier Paolo Pasolini¹

ΣΤΙΣ 4 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2013 διεξήχθη στο Tel Aviv ένας «αγώνας ειρήνης» μεταξύ της Barcelona και μιας μεικτής ομάδας Ισραηλινών και Παλαιστινίων.² «Ξέρουμε ότι το ποδόσφαιρο έχει μια παγκόσμια γλώσσα η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να φέρει τους δύο λαούς πιο κοντά»,³ δήλωσε ο Πρόεδρος του Ισραήλ Shimon Peres. Τέτοιοι αγώνες ποδοσφαίρου έχουν διεξαχθεί πολλές φορές στο παρελθόν και θα εξακολουθούν να διεξάγονται και στο μέλλον. Το ποδόσφαιρο προσφέρεται ως μέσο ενίσχυσης πολιτικοκοινωνικών μηνυμάτων διαθέτοντας εκ φύσεως ατομική και συλλογική ευχαρίστηση ως παιχνίδι, μιας και όλοι λίγο ή πολύ την έχουν γευτεί ως παίκτες και θεατές, ενώ η «γλώσσα» του μιλιέται παντού σε όλο τον κόσμο και είναι απολύτως κατανοητή. Κατά μία έννοια, η γλώσσα του ποδοσφαίρου, το ίδιο το ποδόσφαιρο είναι *lingua franca*.

Το ποδόσφαιρο, πρωτίστως ως παιχνίδι, αλλά και ως μέσο επικοινωνίας, πηγή έμπνευσης στην τέχνη και στην επιστήμη, μεταφραστής και

1. Pasolini (3 Ιανουαρίου 1971), “Il calcio ‘è’ un linguaggio con i suoi poeti e prosatori”, *Il Giorno*, βλ. μετάφραση και σχόλια, στο Γ. Κεντρωτής (2007), «Ένα κείμενο του Παζολίνι για το ποδόσφαιρο», σσ. 93-102.

2. Βλ. <<http://www.fcbarcelona.com/football/first-team/detail/article/more-than-15-000-people-at-second-clinic-of-peace-tour>> (τελευταία πρόσβαση στις 5/6/2015).

3. Βλ. <<http://www.tanea.gr/news/world/article/5009710/h-mpartsa-enwnei-israhliniyoys-kai-palaistiniyoys>> (τελευταία πρόσβαση στις 5/6/2015).

διερμηνέας της πολιτικής και του εν γένει κοινωνικού βίου, προσφέρεται ως λόγος και νόημα για την κρυπτογράφηση και την αποκρυπτογράφηση συνάμα κάθε άλλου εκφερόμενου λόγου. Γλώσσες, σύμβολα, εικόνες, συστήματα, σημεία, κώδικες με όλες τις υποδιαιρέσεις και τις υποκατηγορίες τους συναρθρώνουν τον λόγο του ποδοσφαίρου.⁴ Πρόκειται για το πασίγνωστο «κρυφτούλι» ανάμεσα στο νόημα που κρύβεται (που *κρύπτεσθαι φιλεί*)⁵ και σε εκείνο που αφήνεται να αποκαλυφθεί χαρακτηριζόμενο ως το αέναο παιχνίδι της μεταφοράς. Όπως σημειώνει εύγλωττα ο Ραϊνίο, η μεταφορά είναι μια έκλειψη ηλίου που αποκρύπτει το αντικείμενο της έρευνας και ταυτόχρονα αποκαλύπτει όλα τα χαρακτηριστικά του μέσω του κατάλληλου τηλεσκοπίου.⁶ Επιπλέον, ο Ακριβούλης σημειώνει εμφατικά ότι ως κορυφαίο παράδειγμα χρήσης της μεταφοράς στον χώρο της πολιτικής σκέψης αναδεικνύεται ο «Λεβιάθαν» του Thomas Hobbes, που με κατηγορηματικό τρόπο «καταδικάζει και εξυμνεί τη μεταφορά». Η χρήση της γνωρίζει μετά τη δεκαετία του 1970 αυξητικούς ρυθμούς στη βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων αντιπαλεύοντας ανάμεσα σε δύο κυρίαρχες τάσεις-θεωρίες: Η πρώτη θεωρεί ότι μια επιτυχημένη μεταφορά «ανακαλύπτει» μια ήδη υπάρχουσα πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, η αλήθεια του μεταφορικού λόγου επιβεβαιώνεται από την ίδια την πραγματικότητα που περιγράφει. Η δεύτερη θεωρία αντιμετωπίζει τη μεταφορά ως ένα εξαιρετικά δυναμικό μέσο που, αντί να περιγράφει ή να ανακαλύπτει μία ήδη υπάρχουσα πραγματικότητα, την κατασκευάζει εκ νέου.⁷

Όλος ο λόγος που εκφέρεται στον χώρο του αθλητισμού,⁸ και ιδιαιτέρως αυτός του ποδοσφαίρου, περιβάλλεται εννοιολογικά με έντονο και κατανοητό μεταφορικό περιεχόμενο, προπάντων, στην πολιτική ρητορική και πρακτική. Πόσο οικεία είναι η εικόνα της υποδοχής αθλητών ως εθνικών ηρώων από τον ανώτατο πολιτειακό άρχοντα ή τον πρωθυπουργό μιας χώρας για να τιμηθούν αναλόγως για τη διάκριση που έφεραν στην πατρίδα τους; Πόσο αυτονόητη είναι η είδηση των δημόσιων τηλεοπτικών ή και κατ' ιδίαν τηλεφωνικών συγχαρητηρίων για τις διακρίσεις ποδο-

4. Γ. Κεντρωτής (2007), *ό.π.*

5. Όπως μας επισώθηκε από τον Ηράκλειτο.

6. Όπως παραπέμπεται στο άρθρο του Μίο (1997), "Metaphors and Politics", σσ. 113-33 (εδώ: σ. 113).

7. Akrivoulis (2002), *The Quantum Politics Metaphor in International Relations: Revising 'American Newtonianism'*, σσ. 15-17.

8. Markovits and Rensmann (2010), *Gaming the World. How Sports are Reshaping Global Politics and Culture*.

σφαιρικών ή και άλλων αθλητικών ομάδων; Δοκιμασμένες πρακτικές συμβολικού χαρακτήρα, αλλά και με αναμενόμενο πρακτικό αντίκτυπο εξαιτίας των μηνυμάτων που διαχέονται μεταφορικώς στη δημόσια σφαίρα μιας χώρας. Ο ποδοσφαιριστής, το παιχνίδι και οι διακρίσεις του είναι μέσα για τον πολιτικό, προκειμένου να ταυτιστεί με το αθλητικό κατόρθωμα, να ανανεώσει το προφίλ του, να επαναβεβαιωθεί η θέση εμπιστοσύνης του στους πολίτες, μεταφέροντας το μήνυμά του για ανάλογες επιδόσεις στους δικούς του χώρους δράσης.

Αντίστοιχους συμβολισμούς, σημεία και εικόνες εκπέμπει η ρητορική χρήση της «ποδοσφαιρικής γλώσσας» σε όλο το φάσμα του πολιτισμού. Η μεταφορά είναι βασικό στοιχείο της πραγματικότητας. Δεν την αποδομεί απλά, αλλά αντιθέτως την οργανώνει συνιστώντας, προπάντων, τον συνδετικό κρίκο χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των καθημερινών εμπειριών. Προσαρμόζοντας την άποψη των Lakoff και Johnson⁹ για τον ρόλο των μεταφορών στη ζωή μας, οι ποδοσφαιρικές μεταφορές δημιουργούν νέες πραγματικότητες, απλές και κατανοητές για όλους, μνημένους και μη, ανοίγοντας συνάμα νέους δρόμους για μελλοντική δράση, συνδέοντας τις εμπειρίες τους και δημιουργώντας μέσω της μεταφορικής δύναμης, του ποδοσφαίρου εν προκειμένω, νέες συνεκτικές εμπειρίες. Η μεταφορά λειτουργεί σε τελική ανάλυση ως αποκωδικοποιητής αλλά και οργανωτική αρχή του πολιτισμού.

Ειδικότερα ως προς τον συνολικό λόγο της πολιτικής, το ποδόσφαιρο «χτίζει» γέφυρες με τη δική του «φυσική» κανονικότητα και την «ποιητική» του ανορθολογικότητα χάριν της μεταφορικής διασύνδεσής του με τη «φυσική και την επιστήμη» της πολιτικής. Οι μεταφορές, οι μετωνυμίες, οι παρομοιώσεις και οι αναλογίες από τον χώρο του ποδοσφαίρου σχηματίζουν τον χάρτη της πολιτικής, όπου επανεξετάζεται κάθε είδους δράση και ταύτιση με την οντολογική φύση της σε όλες τις διαστάσεις και μορφές, με το «τι είναι η πολιτική», αλλά προπάντων με το «τι θα έπρεπε να είναι».¹⁰

Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα, προπάντων στις ΗΠΑ, με τη χρήση της γλώσσας του αμερικανικού ποδοσφαίρου (football) εκ μέρους των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών για να περιγράψουν τους πολέμους¹¹

9. Lakoff and Johnson (1980), "Metaphors we live by", σ. 156.

10. Akrivoulis, *ό.π.*

11. Segrave (2000), "The Sports metaphor in American cultural discourse", σσ. 48-60 (εδώ: σσ. 49-50). Herbeck (2004), "Sports metaphors and public policy: the football theme in desert storm discourse", σ. 128.

στο Ιράκ και το Αφγανιστάν μετά το 1990.¹² Όλοι οι αμερικανοί πρόεδροι, από τον Kennedy, τον Nixon, τον Reagan μέχρι τους Bush, πρεσβύτερο και νεότερο, και τον Clinton, χρησιμοποίησαν πολλές φορές την ορολογία του football με τις αντίστοιχες μεταφορές του για να ορίσουν την πολιτική και τις αποφάσεις τους.¹³ Αντιστοίχως, στην Ευρώπη κυριαρχεί το παράδειγμα του πρώην ιταλού Πρωθυπουργού Berlusconi, που ζητούσε από τους συμπατριώτες του να μιμηθούν το επιτυχημένο παράδειγμα του ομαδικού πνεύματος της πορείας της δικής του ομάδας, της Milan.¹⁴ Παρότι δεν έχει τις ίδιες διασυνδέσεις με το ποδόσφαιρο, είναι ιδιαίτερης αξίας, επίσης, το παράδειγμα της Καγκελαρίου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας Angela Merkel.¹⁵ Με την ευκαιρία της διεξαγωγής του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου στη Γερμανία, είναι αποκαλυπτική η συνέντευξή της στην εφημερίδα *Bild am Sonntag* στις 4 Ιουνίου 2006, όπου επιφυλάσσει στον εαυτό της όχι τον ρόλο του διαιτητή στο υπουργικό συμβούλιο που μοιράζει κάρτες, αλλά τον ρόλο του αρχηγού της ομάδας, οπότε και ταυτίζεται με τον Michael Ballack.¹⁶

12. Akrivoulis (2008), “The ways of stargazing Newtonian metaphoricity in American foreign policy”, σσ.15-27.

13. Segrave, *ό.π.*, σσ. 51-52.

14. Semino and Masci (1996), “Politics is football: metaphor in the discourse of Silvio Berlusconi in Italy”, σσ. 243-69 (εδώ: σ. 255).

15. Holtz-Bacha (2008), “Angela Merkel und der Fußball. Die Eroberung einer Männerbastion”, σσ. 72-82.

16. Βλ. <<http://wm2006.deutschland.de/DE/Content/WMAktuell/Interviews/2006/angela-merkel-interview-bams-04-06-2006.html>> (τελευταία πρόσβαση στις 5/6/2015).

2.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ [Ζέσταμα]

Τις πρώτες τοπικές ομάδες [Στσ: στις όχθες του Rio de la Plata] ίδρυσαν Άγγλοι πολίτες, διπλωμάτες και υπάλληλοι των εταιρειών σιδηροδρόμων και αερίου. Ο πρώτος διεθνής αγώνας ήταν μεταξύ των Άγγλων του Μοντεβίδεο και του Μπουένος Άιρες κάτω από ένα τεράστιο πορτρέτο της βασίλισσας Βικτορίας με τα βλέφαρα πεσμένα και έναν μορφασμό απέχθειας, όπως επίσης έγινε κι άλλος αγώνας, υπό την αιγίδα ενός άλλου πορτρέτου της βασίλισσας των θαλασσών, μεταξύ των βρετανών υπηκόων της Gas Company και της Sao Paulo Railway.¹

ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ από τα βάθη της ιστορίας,² στην Κίνα, στην Αίγυπτο, στην αρχαία Ελλάδα,³ στο Μεξικό και στη Λατινική Αμερική, έφτασε «από τα πόδια των Ρωμαίων⁴ αυτός ο νεωτερισμός στα βρετανικά νησιά. Το πο-

1. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 47-48.

2. Green (1953), *Soccer: The World Game: A Popular History*. Goldblatt, *ό.π.* Στο βιβλίο των Giulianotti and Robertson, η ιστορία της γενεαλογίας του ποδοσφαίρου, της παγκοσμιοποίησής του, χωρίζεται σε έξι φάσεις: η πρώτη, αυτή της λεγόμενης «γέννησης» (germinal), περιλαμβάνει την προϊστορία του ποδοσφαίρου μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, η δεύτερη, η λεγόμενη «αρχόμενη» (incipient), διαρκεί μέχρι το 1870, ακολουθεί η τρίτη φάση της λεγόμενης «απογείωσης» (take-off), μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920, εν συνεχεία, η τέταρτη φάση, ο λεγόμενος «αγώνας για την ηγεμονία» (struggle for the hegemony), μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, η πέμπτη φάση, αυτή της λεγόμενης «αβεβαιότητας» (uncertainty), μέχρι τις αρχές του 2000, και τέλος, η τρέχουσα έκτη φάση, αυτή της λεγόμενης «χιλιετίας» (millennial), *ό.π.*, σσ. 1-30.

3. «Στις κωμωδίες του Αντιφάνη υπάρχουν αποκαλυπτικές εκφράσεις: μακρινή μπαλιά, κοντινή πάσα, προωθημένη μπαλιά», βλ. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 39-40.

4. «Λέγεται ότι ο Ιούλιος Καίσαρας ήταν αρκετά καλός και στα δύο πόδια, ενώ ο Νέρων δεν τα πήγαινε καθόλου καλά», βλ. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 40.

δόσφαιρο, που ήδη είχε αυτό το όνομα, προκαλούσε πλήθος θυμάτων».⁵ Από τα μέσα του 19ου αιώνα, που έκανε την εμφάνισή του με τη σημερινή μορφή του, το ποδόσφαιρο είχε τα στοιχεία ενός κανονικού πολέμου, όχι απλώς μόνο ως «υποκατάστατο του πολέμου». Η πολιτική στη νεότερη περίοδο της ευρωπαϊκής ιστορίας είχε τα χαρακτηριστικά της πολεμικής αναμέτρησης κομμάτων και ιδεολογιών, και συνεπώς, η ολοκλήρωση των πολιτών περνούσε μέσω αυτών των μηχανισμών και φίλτρων.

Με επιδέξιες και ποικιλόμορφες τακτικές κινήσεις στα πλαίσια της στρατηγικής που είχαμε χαράξει, η ομάδα μας ξεχύθηκε στην επίθεση αιφνιδιάζοντας τον αντίπαλο. Ήταν μια σαρωτική επίθεση. Όταν οι δυνάμεις μας εισέβαλαν στην εχθρική περιοχή, η επίθεσή μας προκάλεσε ένα ρήγμα στην αχίλλειο πτέρνα της αμυντικής διάταξης και διείσδυσε στην αντίπαλη περιοχή. Ο κανονιέρης δέχτηκε τη σφαίρα, με μια επιδέξια προσποίηση βρέθηκε σε θέση βολής, ετοίμασε το σουτ και ολοκλήρωσε την επίθεση με μια κανονιά που διέλυσε τα δίχτυα. [...] ο εχθρός δεν υποχώρησε, αλλά οι επιθέσεις του δεν κατόρθωσαν να πανικοβάλουν τις αμυντικές γραμμές μας και ξεθύμαναν μπροστά στη θαρραλέα οπισθοφυλακή μας.⁶

Πολύ γρήγορα, το ποδόσφαιρο «στήριξε» τη δομή του εθνικού κράτους να ομογενοποιηθεί, λειτουργώντας ως ένας ακόμη συνδετικός κρίκος μεταξύ των πολιτών του. Η εθνική ολοκλήρωση διευκόλυνε και διευκολύνθηκε από την εξάπλωση του ποδοσφαίρου από τα χωριά και τις περιφέρειες στην επίσημη εθνική επικράτεια με τους αγώνες και τα πρωταθλήματα μεταξύ των ποδοσφαιρικών ομάδων. Στην πορεία του χρόνου, «ύστερα από τόσους αιώνες επίσημης άρνησης, τα βρετανικά νησιά παραδέχθηκαν επιτέλους ότι στο πεπρωμένο τους υπήρχε μια μπάλα. Στην εποχή της βασιλίσσας Βικτορίας, το ποδόσφαιρο ήταν κοινά αποδεκτό, όχι μονάχα ως διαστροφή του όχλου αλλά και ως αριστοκρατική αρετή».⁷

Αυτά τα δύο διακριτά στοιχεία της πολιτικοκοινωνικής ζωής της Μ. Βρετανίας, που ήσαν και το πρότυπο λειτουργίας της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, δημιουργούσαν άλλο ένα επίπεδο διαχωρισμού στη βρετανική κοινωνία, αφού

5. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 40.

6. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 31-32.

7. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 43.

[...] η πατρίδα του βιομηχανικού καπιταλισμού είχε ανακαλύψει ότι το ποδόσφαιρο, που πάθιαζε τις μάζες, πρόσφερε διασκέδαση και παρηγοριά στους φτωχούς και τους απέτρεπαν από απεργίες και άλλες κακές σκέψεις.⁸

Η «πολεμική συνύπαρξη» της χαράς, της «τρέλας»⁹ που πρόσφερε το ποδόσφαιρο στις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις της Μ. Βρετανίας έμελλε πολύ σύντομα να καταστεί

ένα βρετανικό εξαγωγίμο προϊόν, τόσο τυπικό όσο και τα υφάσματα του Μάντσεστερ, οι σιδηρόδρομοι, τα δάνεια της τράπεζας Μπάριγκ και το δόγμα του ελεύθερου εμπορίου.¹⁰

Μαζί με το «παιχνίδι» της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, το ποδόσφαιρο ταξίδεψε σε όλα τα λιμάνια του κόσμου. Οι νέες χώρες που έβγαιναν από την αποικιοκρατία και την εξάρτησή τους από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης είδαν στο ποδόσφαιρο τον καθρέφτη της νέας πραγματικότητας για τις υπό διαμόρφωση εθνικές δομές τους και τις σχέσεις τους με τους λαούς τους στην οικοδόμηση και την εξέλιξη των δικών τους εθνικών κρατών.¹¹

Είχε έρθει στα πόδια των ναυτικών, που το έπαιζαν γύρω από τις αποβάθρες του Μπουένος Άιρες και του Μοντεβίδεο, ενώ τα πλοία της Αυτής Υψηλότητας ξεφόρτωναν πόντσος, μπότες και αλεύρι, και φόρτωναν μαλλί, δέρματα και στάρι, για να παράγουν, εκεί μακριά, πόντσος, μπότες και αλεύρι.¹²

Η παράλληλη - εγκάρσια συνύπαρξη δημοκρατίας - εμπορίου και ποδοσφαίρου δημιούργησε μακροπρόθεσμα, στα κατά τόπους κοινοβούλια, στις αποβάθρες, στις αλάνες και στα γήπεδα, μια ιδιότυπη αντιγραφή του βρετανικού δικομματικού κοινοβουλευτικού συστήματος ανάμεσα στους Συντηρητικούς και στους Εργατικούς με τα χαρακτηριστικά της κάθε χώρας και περιοχής. Αν στη Μ. Βρετανία οι πολίτες της είχαν μέσω του ποδοσφαίρου ακόμη μία ευκαιρία να πολιτικοποιηθούν στο αυστηρά δομη-

8. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 43.

9. Hornby (1999), *Ο πυρετός της μπάλας*.

10. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 47.

11. Wagg (1995), *Giving the Game Away. Football, Politics & Culture on Five Continents*.

12. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 47.

μένο κοινωνικό πλαίσιο της, στη Λατινική Αμερική, αλλά και στις υπόλοιπες περιφέρειες, που δεν ανήκαν στον κόσμο των «δημοκρατικών και πεπολιτισμένων» κρατών, το ποδόσφαιρο ήταν η μοναδική υπόσχεση προοπτικής για δημοκρατία, δικαιώματα, εργασία και μόρφωση.

Το 1916 [...] η Ουρουγουάη ήταν η μόνη χώρα στον κόσμο που είχε μαύρους παίκτες στην εθνική της ομάδα. [...] Ο Φρίντενραϊχ έφερε στο μεγαλοπρεπές στάδιο των λευκών την ασέβεια των παιδιών καφέ χρώματος, που διασκεδάζαν κλοτσώντας μια μπάλα από κουρέλια στα προάστια. [...] Την εποχή εκείνη [1920] ήταν αδύνατο να είσαι μαύρος και πολύ δύσκολο να είσαι μιγάς στο βραζιλιάνικο ποδόσφαιρο: ο Φρίντενραϊχ έμπαινε πάντα καθυστερημένος στο γήπεδο, γιατί έχανε μισή ώρα στα αποδυτήρια, πουδράροντας το πρόσωπό του, και ο μοναδικός μιγάς παίκτης της Φλουμινένσε [της ομάδας των πλουσίων του Rio de Janeiro], ο Κάρλος Αλμπέρτο, άσπριζε το πρόσωπό του με σκόνη από ρύζι. [...] Αντίθετα, ουδέποτε υπήρξε κάποιος μαύρος ή μιγάς μεταξύ των βραζιλιάνων πρωταθλητών αυτοκινήτου. Όπως και το τένις, το αυτοκίνητο χρειάζεται χρήματα. [...] Στη Βραζιλία το ποδόσφαιρο προσφέρει έναν από τους λίγους σχετικά δημοκρατικούς χώρους, όπου οι σκουρόχρωμοι άνθρωποι μπορούν να ανταγωνιστούν με όρους ισότητας.¹³

Από τα τέλη του 19ου αιώνα και μετά, οι ποδοσφαιρικές ομάδες μετατράπηκαν στην πορεία του χρόνου μετά την εξάπλωση του ποδοσφαίρου σε υποκατάστατα πολιτικής και κοινωνικής διαπαιδαγώγησης. Υποδέχονταν στις τάξεις τους – και ταυτιζόμενες μαζί τους – είτε τους προνομιούχους κρατούντες μιας κοινωνίας είτε τους αποκλεισμένους του συστήματος, διατηρώντας ορισμένα χαρακτηριστικά κοινά στοιχεία αναφοράς σχετιζόμενα με την ιδεολογία, την κοινωνική τάξη, την οικονομική κατάσταση, αλλά και την εθνική ή άλλη καταγωγή και προέλευση.

Ούτε ως οπαδός έλεγα και πολλά πράγματα. Ο Χουάν Αλμπέρτο Σκιαφίνο και ο Χούλιο Σέσαρ Αμπάντε έπαιζαν στην Πενιαρόλ, δηλαδή στο εχθρικό στρατόπεδο. Ως καλός οπαδός της Νασιονάλ, έκανα ό,τι μπορούσα για να τους μισήσω. [...] Τρία χρόνια αργότερα, στον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο, δύο περιπλανώμενες ομάδες έγιναν σύμβολα της δημοκρατικής αντίστασης [...] η Μπαρτσελόνα και η [βασκική ομάδα] Εουσκάντι [...] Και οι δύο ομάδες ενσάρκωσαν, στα ποδοσφαιρικά γήπεδα αλλά και έξω από αυτά, την απειλούμενη δημοκρατία.¹⁴

13. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 63-64, 69-71.

14. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 11, 59-60.

Ο αποκλεισμός των λαϊκών στρωμάτων, των φτωχών πολιτών από το ποδόσφαιρο και το κυρίαρχο πολιτικό-κομματικό σύστημα διακυβέρνησης δεν επιβραβεύεται μόνο από τους πολιτικούς εκπροσώπους του συστήματος, αλλά και από πολλούς συγγραφείς και διανοούμενους.¹⁵ Αυτή η εκ πρώτης όψεως αφύσικη για πολλούς σχέση μεταξύ διανοήσης και ποδοσφαίρου εξυμνείται κατά κύριο λόγο στον χώρο της λογοτεχνίας και της πολιτικής σκέψης της Λατινικής Αμερικής. Ξεχωρίζουν οι αργεντινοί και ουρουγουανοί διανοητές και συγγραφείς, οι οποίοι μιμούνται αντιστοίχως τους ποδοσφαιρικούς αστέρες των πατρίδων τους, εντυπωσιάζοντας όλο τον κόσμο του ποδοσφαίρου και του πολιτισμού.¹⁶ Ο Missiroli αναφέρεται σε ένα ευρύτερο φάσμα μυθιστοριογράφων και συγγραφέων του ισπανόφωνου (Manuel Vásquez Montalbán, Eduardo Galeano) αλλά και του εν γένει λατινόφωνου χώρου (π.χ. ο Jean Paul Sartre μιλούσε για το ποδόσφαιρο σοβαρά στο έργο του *Critique de la raison dialectique* (1960), ενώ οι Albert Camus και Pier Paolo Pasolini έπαιζαν ποδόσφαιρο με πάθος).¹⁷

Η αποστροφή πολλών συντηρητικών διανοούμενων απέναντι στο ποδόσφαιρο βασίζεται στη βεβαιότητα ότι η ειδωλολατρία της μπάλας είναι η πρόληψη που αξίζει στο λαό. [...] Το ένστικτο του ζώου επιβάλλεται στον ανθρώπινο ορθό λόγο, η άγνοια συνθλίβει τον πολιτισμό και έτσι ο όχλος έχει αυτό που επιθυμεί.¹⁸

Στην αντίπερα όχθη, το επιχείρημα των πολιτικών υποστηρικτών των λαϊκών και φτωχών στρωμάτων, το μοναδικό τους «ποίμνιο», απορρίπτει το ποδόσφαιρο

γιατί εννουχίζει τις μάζες και αποπροσανατολίζει τον επαναστατικό τους δυναμισμό. [...] Η διάδοση του ποδοσφαίρου στον κόσμο ήταν αποτέλεσμα ενός ιμπεριαλιστικού τεχνάσματος για τη διατήρηση των καταπιεσμένων λαών στην παιδική τους ηλικία.¹⁹

15. «[...] για τους περισσότερους από αυτούς, το πάθος για το ποδόσφαιρο μετά από μια συγκεκριμένη ηλικία αντιπροσωπεύει ένα έλλειμμα ωριμότητας ή αποτελεί ένδειξη περιορισμένων πνευματικών οριζώντων», βλ. Boniface, *ό.π.*, σ. 21.

16. Μονταλμπάν, *ό.π.*, σσ. 32-25.

17. Missiroli (2002), "European Football Cultures and their Integration: The 'short' Twentieth Century", σσ. 1-20 (εδώ: σ. 17, υποσημείωση 13).

18. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 55.

19. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 55-56.

Μπορεί ο Antonio Gramsci «να έπλεξε το εγκώμιο αυτού του βασιλείου της ανθρώπινης πίστης, η οποία ασκείται σε ελεύθερο χώρο»,²⁰ αλλά στους κλειστούς χώρους της πολιτικής διακυβέρνησης, στα κοινοβούλια και τα υπουργικά γραφεία, δεν ακουγόταν η φωνή του λαού, ενώ στους μόνους ανοιχτούς χώρους άσκησης πολιτικής, στις πλατείες, οι συναθροίσεις και οι διαμαρτυρίες καταστέλλονταν βιαίως ή/και καταπνίγονταν στο αίμα.

Όταν το ποδόσφαιρο έπαψε να είναι υπόθεση των Άγγλων και των πλουσίων, στο Ρίο ντε λα Πλάτα γεννήθηκαν οι πρώτες λαϊκές ομάδες, οργανωμένες στα εργαστήρια των σιδηροδρόμων και στη χαλυβουργία των λιμανιών.²¹

Ξεκινώντας ως μια τρέλα ξένων, το ποδόσφαιρο άνοιξε πολύ σύντομα την πόρτα του «τρελοκομείου της πολιτικής» στο νοτιοαμερικανικό ημισφαίριο και τον υπόλοιπο κόσμο.

Στην όχθη του τρελοκομείου, σε ένα χέρσο χωράφι, μερικοί ξανθοί νέοι κλοτσούσαν μια μπάλα.

– Τι είναι αυτοί; ρώτησε ένα αγόρι.

– Τρελοί, τον πληροφόρησε ο πατέρας του. Εγγλέζοι τρελοί.

[...] Στην αρχή το ποδόσφαιρο θεωρούνταν ένα παιχνίδι τρελών στο Ρίο ντε λα Πλάτα.²²

Το ποδόσφαιρο έμελλε να προσφέρει σε διωγμένους - καταπιεζόμενους και αποκλεισμένους ανθρώπους μια γιορτή κάθε εβδομάδα. Σε όλες εκείνες τις χώρες, όπου οι πολίτες τους πήγαιναν να ψηφίσουν κάθε τέσσερα χρόνια ή δεν είχαν αυτό το δικαίωμα, επειδή ήσαν φτωχοί, μιγάδες και μαύροι, ή δεν υπήρχε κοινοβούλιο, τα γήπεδα του ποδοσφαίρου ήσαν οι εκκλησίες του λαού.

Υπάρχουν στη Βραζιλία χωριά και οικισμοί που δεν έχουν εκκλησία, αλλά δεν υπάρχει ούτε ένα χωρίς ποδοσφαιρικό γήπεδο. Μια φυσιολογική Κυριακή ο καθένας μπορεί να πεθάνει από τη συγκίνηση ενώ παρακολουθεί τη λειτουργία της μπάλας. Μια Κυριακή χωρίς ποδόσφαιρο, ο καθένας μπορεί να πεθάνει από πλήξη.²³

20. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 57.

21. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 56.

22. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 47.

23. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 196.

Χρειάστηκε η παρέμβαση των Πορτογάλων [στη Βραζιλία] για να μπορέσει το ποδόσφαιρο να τους «χωρέσει» όλους. [...] Η Βάσκο ντα Γκάμα κατέλυσε την ηγεμονία των μεγάλων ομάδων όταν οι ιθύνοντές της αποφάσισαν να δεχτούν όχι μόνο φτωχούς της δικής τους κοινότητας, αλλά και τους καλύτερους παίκτες των προαστικών ομάδων, ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής.²⁴

Το ποδόσφαιρο ως παιχνίδι, κουβαλώντας εντός του τη συνείρεση και τον αγώνα για επικράτηση, συνδέεται άρρηκτα με τα φαινόμενα του εθνικισμού, του ρατσισμού, της βίας. Ως «παιδί που ανδρώθηκε» στον βιομηχανικό και τεχνολογικό καπιταλισμό, κουβαλάει εκ φύσεως τον ανταγωνισμό-διαχωρισμό, που είναι σύμφυτος της πολιτικής και οικονομικής ζωής, της κοινωνίας γενικότερα.

Πολλές από τις διασημότητες του ποδοσφαίρου έχουν γνωρίσει στο πετσί τους τον ρατσισμό, επειδή είναι μαύροι ή μιγάδες: στο γήπεδο βρήκαν μια εναλλακτική λύση στην εγκληματικότητα, στην οποία ήταν καταδικασμένοι από τις στατιστικές, και έτσι μπόρεσαν να αναρριχηθούν στην κατηγορία των συμβόλων της συλλογικής ψευδαίσθησης.²⁵

Ο χώρος του ποδοσφαίρου προσφέρεται ως ένα ακόμα πεδίο πολιτικοκοινωνικών συγκρούσεων στο κυρίαρχο πλαίσιο ανταγωνισμού του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και των πολιτικοκοινωνικών σχέσεων. Κατ' αυτή την έννοια, λειτουργεί περισσότερο ως πεδίο ανάδειξης μιας πτυχής ενός ευρύτερου προβλήματος, παρά ως αυτόνομος παράγοντας που το προκαλεί.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ομάδα Αρχεντίνος Τζούνιορς γεννήθηκε αποκαλούμενη *Μάρτρρες του Σικάγο* προς τιμή των αναρχικών εργατών που απαγχονίστηκαν μια Πρωτομαγιά, και ήταν Πρωτομαγιά η μέρα που επιλέχτηκε για να γεννηθεί η ομάδα Τσακαρίτα, η οποία πήρε την ονομασία της μέσα σε μια αναρχική βιβλιοθήκη του Μπουένος Άιρες.²⁶

Αυτή η ίδια η δομή του παιχνιδιού του ποδοσφαίρου (το πλήθος των ανταγωνιζόμενων παικτών σε συνδυασμό με τους συμμετέχοντες διαιτητές και τους προπονητές υπό το άγρυπνο βλέμμα του κυρίαρχου λαού) και η μετατροπή του χώρου διεξαγωγής του σε εκκλησία (συνέλευση του κυ-

24. Bellos (2004), *Futebol. Ο βραζιλιάνικος τρόπος ζωής*, σ. 50.

25. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 305.

26. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σσ. 56-57.

ρίαρχου σώματος των πολιτών-παικτών και των άλλων συμμετεχόντων) προσφέρουν τη δυνατότητα ανάδειξης αξιών και αρετών που έχουν περιθωριοποιηθεί στην κατεξοχήν εκκλησία της πολιτικής, αλλά και στην εν γένει καθημερινή άσκησή της στις κοινωνικές εκδηλώσεις. Οι παίκτες των ομάδων και οι πιστοί οπαδοί τους μπορούν να εκφραστούν αυθόρμητα και αυθεντικά για όσο διαρκεί ο αγώνας, να βιώσουν την ισότητα ευκαιριών, το ομαδικό πνεύμα, τη δημιουργική φαντασία, την κοινωνική ομαδικότητα, ενώ μετά τους περιμένει η ατομιστική συλλογιστική της ανταγωνιστικής κοινωνίας της αγοράς για την επιβίωσή τους. Στα ενενήντα λεπτά διάρκειας του ποδοσφαιρικού αγώνα όλοι οι συμμετέχοντες δρώντες βιώνουν τα συναισθήματα της καθημερινότητας πρωταγωνιστώντας στο συγκεκριμένο συμπυκνωμένο χρονικό διάστημα σε σχέση με την ανά τετραετία άσκηση του κορυφαίου πολιτικού δικαιώματός τους στις εκλογές για την ανάδειξη των αντιπροσώπων του λαού.

Η επιθυμία του [Αδόλφου Πεδερνέρα της Ρίβερ Πλέιτ] για ποδόσφαιρο ήταν ακατανίκητη. Δεν ήθελε να τελειώνουν τα παιχνίδια. Ήθελε να τον αποσπάσουν από το ποδόσφαιρο, αλλά δεν μπορούσαν, γιατί ήταν το ποδόσφαιρο αυτό που αρνούταν να τον αποχωριστεί.²⁷

Στη «δημοκρατική τάξη» του ποδοσφαίρου καθένας μπορεί να εκφραστεί στη διάρκεια του αγώνα. Αν, μάλιστα, υπάρχει συντονισμός των απόψεων και συναισθημάτων, τότε αυτή η ομοψυχία που επαναλαμβάνεται ως σύνθημα γίνεται η κινητήριος δύναμη της ομάδας, το οξυγόνο της. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως οι περιπτώσεις των μαζικών πολιτικών συγκεντρώσεων ή των διαδηλώσεων, στον χώρο της πολιτικής δεν υφίσταται μια ανάλογη αμεσότητα ανάμεσα στην εκφρασμένη βούληση και διάθεση των πολιτών, και στο πώς αυτή εισπράττεται από τους πολιτικούς τους εκπροσώπους. Ακόμη και στην περίπτωση της μαζικής έκφρασης δυσαρέσκειας (π.χ. διαδηλώσεις) οι διαμαρτυρίες του λαού είναι κατασταλτικά προβλέψιμες και, συνεπώς, ελέγξιμες από τα κρατικά όργανα τήρησης της τάξης εντός των κομματικών, οικονομικών και κοινωνικών συλλογικοτήτων. Το ποδόσφαιρο, αντιστρόφως, μπορεί να λειτουργήσει ως «δούρειος ίππος» εκ μέρους των καταπιεζόμενων οπαδών-πολιτών, έτσι ώστε να μπορούν να «ξεπληρώσουν με το δικό τους νόμισμα» τον κάθε είδους αποκλεισμό τους από το κυρίαρχο σύστημα. Το τελευταίο, με τη σειρά του, προσπαθεί να τους «ευνουχίσει εντός των παθών» του ποδοσφαίρου, έτσι

27. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 120.

ώστε να μην καταστούν επικίνδunami για την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων στις υπόλοιπες κοινωνικές τους δραστηριότητες. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Καταλανός Manuel Vázquez Montalbán, στον χώρο του ποδοσφαίρου παρατηρείται μία «απρόβλεπτη ρωγή στη Θεολογία της Ασφάλειας», όπου ενδημεί μία αυθόρμητη βία σε σχέση με τα αθλητικά πάθη, η οποία ωστόσο δεν ασκείται μονοπωλιακά από το κράτος ή τις δυνάμεις καταστολής των ΗΠΑ ανά τον πλανήτη.²⁸

Το ποδόσφαιρο σιγά-σιγά πάθιαζε τον λαό και αποκάλυπτε τη μυστική του ομορφιά, ενώ ταυτόχρονα υποβαθμιζόταν ως αριστοκρατική ψυχαγωγία.²⁹

Στην πορεία του 20ού αιώνα το κυρίαρχο πολιτικοοικονομικό σύστημα «σπρώχνει» τον κόσμο να εκτονωθεί στα γήπεδα, που λειτουργούν ως θάλαμοι αποσυμπίεσης της κοινωνικής καταπίεσης και του αποκλεισμού.³⁰ Τότε ξεκινά ένας φαύλος κύκλος, όπου το ποδόσφαιρο μετατρέπεται από αφορμή σε αιτία των προβλημάτων, λόγω της βίας που προκαλείται στους αγωνιστικούς χώρους, ενώ οι κυρίαρχες ελίτ «εκπλήσσονται» και «εξανίστανται» από την αγριότητα των μαζών που επιστρέφει εναντίον τους, εξαιτίας της δικής τους καθημερινής αγριότητας από την εφαρμογή των πολιτικών έναντι των πολιτών σε ατομική και συλλογική βάση. Το άμεσο αποτέλεσμα είναι ότι η κοινωνία εν όλω ή εν μέρει, ιδίως η φιλήσυχη μεσαία τάξη της, φοβάται από την επικινδυνότητα των γηπέδων στην καθημερινότητά της, ζητώντας τον άμεσο και πλήρη έλεγχο της κατάστασης από τις κρατικές δυνάμεις καταστολής και πρόληψης. Το έμμεσο αποτέλεσμα είναι το επιζητούμενο άλλοθι για την αναγκαιότητα της λεγόμενης «επιτηρούμενης δημοκρατίας».

Ο Αισχύλος παρουσιάζει το Κράτος και τη Βία ως βωβούς πρωταγωνιστές στον *Προμηθέα Δεσμώτη*.³¹ Μιλούν εκ μέρους τους οι εκπρόσωποι διαμεσολαβητές, διατηρώντας ουσιαστικά ένα ιδιότυπο καθεστώς μονοπωλίου στην άσκηση της βίας, αν τυχόν χρειαστεί. Οι ανεξέλεγκτοι οπαδοί, είτε για λόγους καθαρά «ποδοσφαιρικούς» είτε με αφορμή το ποδόσφαιρο, μετατρέπονται σε «επαναστατημένους ξεβράκωτους γάλλους χω-

28. Μονταλμπάν, *ό.π.*, σ. 31.

29. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 52.

30. G. Vinnai (1979), *Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία*, σ. 74.

31. Κ. Κεντρωτής (2010), *Εξωτερική Πολιτική της Ε.Ε. και Μεταρρυθμιστική Συνθήκη: ένας νέος «Προμηθέας Δεσμώτης»*.

ρικούς που απειλούν τη σύγχρονη Βασίλη». Απειλούν αυτή τη μονοπωλιακή μοναδικότητα της κρατικής εξουσίας να ελέγχει την άσκηση της βίας παντού προς το συμφέρον των εκπροσώπων της εξουσίας. Το φαινόμενο δεν είναι πρωτοεμφανιζόμενο. Το γνωρίζουν καλά οι αρένες, τα στάδια, οι ιππόδρομοι στο διάβα της Ιστορίας. Η διαφορά είναι ότι η βιομηχανική, τεχνολογική και ψηφιακή επανάσταση μεταφέρουν αστραπιαία πλέον αυτές τις «επικίνδυνες» ειδήσεις και επιρροές σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη.

[...] στα 1314, ο βασιλιάς Εδουάρδος Β΄ έβαζε τη σφραγίδα του σε ένα βασιλικό διάταγμα³² που καταδίκαιζε αυτό το λαϊκό και ταραχώδες παιχνίδι, αυτές τις συμπλοκές γύρω από μεγάλο μεγέθους μπάλες, αποτέλεσμα των οποίων είναι πολλά δεινά, που ο Θεός δεν επιτρέπει. [...] [Σ]τα 1349 ο Εδουάρδος Γ΄ συμπεριέλαβε το ποδόσφαιρο μεταξύ των ανοήτων και χωρίς καμιά χρησιμότητα παιχνιδιών. [...] υπάρχουν επίσης σχετικά διατάγματα, που υπέγραψαν ο Ερρίκος Δ΄ στα 1410 και ο Ερρίκος ΣΤ΄ στα 1447.³³

Ο χώρος του ποδοσφαίρου, λόγω της δυνατότητάς του να συγκεντρώνει τεράστια και ετερόκλητα πλήθη –που μοιράζονται, ωστόσο, μία κοινή ταυτότητα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας, ανεξαρτήτως των λοιπών διαφορετικών, κομματικών, ιδεολογικών, οικονομικών και κοινωνικών δεσμών τους ή διαφορών–, παραμένει ένας ανοιχτός χώρος, που θα μπορούσε να μετατραπεί σε χώρο διαμαρτυρίας. Σε σχέση με τη δυνατότητα ή μη που παρέχουν οι κοινοβουλευτικές δημοκρατίες για ανοιχτές συγκεντρώσεις σε πλατείες, στην περίπτωση των ποδοσφαιρικών αγώνων η κρατική κυριαρχία δεν μπορεί εκ των προτέρων να «ελέγξει» τις εξελίξεις και τα γεγονότα, που θα μετέτρεπαν έναν ποδοσφαιρικό αγώνα σε αμφισβήτηση της καθεστηκυίας τάξης και πραγματικότητας σε κάθε χώρα.

Όσο το ποδόσφαιρο παρέμενε ανορθολογικά ερασιτεχνικό προσφέροντας με την υπεραξία του περισσότερο νόημα (ή καλύτερα το νόημα εκείνο που επιθυμεί ο κυρίαρχος της εκάστοτε ομάδας) στις έννοιες του έθνους, της πατρίδας, της πόλης, της κοινότητας, της καταγωγής και της τάξης, τόσο περισσότερο ανεξέλεγκτο παρέμενε για την κρατούσα τάξη ως «νησί-

32. Σύμφωνα με τον Eric Dunning, εκδόθηκαν 33 διατάγματα ή προκηρύξεις απαγόρευσης των αθλημάτων στην περίοδο μεταξύ 1314 και 1667, όπως καταγράφεται στο άρθρο του Γιώργου Ρούση (2010), «Η οπαδική βία ως υποκατάστατο και κυματοθραύστης πραγματικών κοινωνικών συγκρούσεων», σ. 103.

33. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 40.

δα ευκαιριών ισότητας» στους εν γένει χώρους της πολιτικής και κοινωνικής ανισότητας.

[...] Μπήκαν στον αγωνιστικό χώρο αποφασισμένοι να χάσουν, [οι παίκτες της Ντυναμό Κιέβου το 1942, τους είχαν απειλήσει οι ναζί ότι θα πεθάνουν αν τολμήσουν και νικήσουν τους επίλεκτους του Χίτλερ] τρέμοντας από τον φόβο και την πείνα, αλλά δεν μπόρεσαν να καταπνίξουν την επιθυμία τους για αξιοπρέπεια. Μόλις τελείωσε ο αγώνας, τουφεκίστηκαν και οι έντεκα σε έναν γκρεμό φορώντας τις φανέλες της ομάδας.³⁴

Όσο προχωρούσε η εθνική και κοινωνική ομοιογένεια του κράτους μέσω της ολοένα και μεγαλύτερης υπόσχεσης για οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική αποδοχή, το ποδόσφαιρο έδειχνε να μετατρέπεται με τη δομή και τη δυναμική του σε «παρέλαση των εθνικών χρωμάτων», όπου

το ποδόσφαιρο και η πατρίδα συνδέονται πάντα άμεσα· και συχνά οι πολιτικοί και οι δικτάτορες³⁵ επωφελούνται αυτών των ταυτίσεων. Η ομάδα της Ιταλίας³⁶ κέρδισε τα Παγκόσμια Κύπελλα του '34 και του '38 στο όνομα της πατρίδας και του Μουσολίνι, και οι παίκτες της άρχιζαν και τελείωναν ζητωκραυγάζοντας την Ιταλία και χαιρετώντας με τον φασιστικό χαιρετισμό.³⁷

Άλλοτε, το ποδόσφαιρο έδειχνε να μετατρέπεται σε βήμα έκφρασης των λαϊκών στρωμάτων, να γίνεται δηλαδή ένα μικρό κοινοβούλιο, ένα άλλο κόμμα, ένα άλλο εκπαιδευτικό σύστημα, μιας και τα επίσημα κοινοβούλια, κόμματα και σχολεία δεν ήσαν προσβάσιμα για τους οπαδούς-πολίτες, ιδίως των λαϊκών-εργατικών ομάδων.

[...] Ο Πέδρο Αρίσπε ήταν εργάτης στα κρέατα. Ο Χοσέ Νασάσι έκοβε μαρμαρόπλακες. Ο Περούτσο Πετρόνε ήταν μανάβης. Ο Πέδρο Σέα παγοπώλης. Ο Χοσέ Λεάντρο Αντράντε ήταν οργανοπαίχτης του καρναβαλιού και λούστρος.³⁸

34. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 59.

35. «Η Ρεάλ Μαδρίτης, η ομάδα πρότυπο της Ισπανίας του Φράνκο, που κυριάρχησε στον κόσμο από το 1956 ως το 1960, πήγαινε παντού και πάντα άφηνε όλο τον κόσμο με το στόμα ανοιχτό. Η δικτατορία του Φράνκο είχε βρει μια ανυπέρβλητη κινητή πρεσβεία», βλ. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 61.

36. Βλ. γενικά για την ιστορία του ποδοσφαίρου στην Ιταλία, Foot (2007), *Calcio: a history of Italian football*.

37. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 58.

38. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 74. ΣτΣ: Πρόκειται για ποδοσφαιριστές της περιφέρειας ομά-

Η δημοκρατία μετατράπηκε σε φιλελεύθερη ή ό,τι άλλο ισχυροποιούσε την κρατούσα τάξη στην εξουσία, οι δε θεσμοί διακυβέρνησης απέκτησαν τον ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ του λαού και των κρατούντων, προσφερθέντες ως αναζήτηση νέας ταυτότητας για όλες τις χώρες πέραν του δυτικού Διαφωτισμού. Το ποδόσφαιρο κουβαλάει εντός του, από τη φύση του, τον «παράδεισο» της ολοκλήρωσης ως απλού παιχνιδιού και ως μέσου διαπαιδαγώγησης και κοινωνικής συμμετοχής για όλους τους δρώντες και τους συμμετέχοντες σε αυτό. Από τη στιγμή που ο «παράδεισος» συνδέθηκε με το κέρδος, από τη στιγμή που η επιχειρηματικότητα θα έδινε ακόμη περισσότερες προοπτικές (υλικές και μη) στους συμμετέχοντες παίκτες, παράγοντες και οπαδούς, τότε άρχισε να διαβρώνεται και ένα από τα τελευταία προπύργια έκφρασης του λαού, των μη προνομιούχων, και να συνδέεται περισσότερο με τη βία και τον χουλγκανισμό, που, ούτως ή άλλως, τον βίωναν οι λαοί στο πετσί τους έξω από το γήπεδο, αλλά τώρα ήσαν αυτοί οι αίτιοι. Η εκβιομηχάνιση και η προσαρμοσμένη διακυβέρνηση στις ανάγκες και στις επιταγές των αγορών αφαίρεσαν το στοιχείο της ελευθερίας από τις κινήσεις του ποδοσφαίρου και της πολιτικής.

Η ελευθερία που πριν από δεκαετίες επέτρεψε στους βραζιλιάνους να επινοήσουν από την αρχή το ποδόσφαιρο έχει εκλείψει [...] «Το ποδόσφαιρό μας είναι πιο γραφειοκρατικό, κι αυτό επηρεάζει την εξέλιξη των παικτών».³⁹

Εκτός από τον φόβο που προκαλούν τα πάθη του ποδοσφαίρου στην υπόλοιπη «μη ποδοσφαιρική κοινωνία» σε όλο αυτό το γαϊτανάκι εγκλωβισμού της λαϊκής δυσαρέσκειας, ακόμη ισχυρότερη προστασία για τη διαίωξη των συμφερόντων της κατεστημένης τάξης πραγμάτων έμελλε να προσφέρει η πλήρης αποπολιτικοποίηση του χώρου του ποδοσφαίρου, που έπαψε πλέον να χρησιμοποιείται απλώς ως υβριδικό υποκατάστατο αποπροσανατολισμού ή πολιτικής εκτόνωσης-δραστηριότητας πέραν των κομμάτων και της εν γένει πολιτικής ζωής. Από τότε που χάθηκε ο διαπαιδαγωγικός ρόλος της πολιτικής –κυρίως με την έννοια ότι περιορίστηκαν οι πιθανότητες όλοι οι πολίτες να «εξυψώνονται» εντός της πολιτικής κοινωνικοποιούμενοι στο «παιχνίδι» ολοκλήρωσης της Πολιτείας τους, που, με τη σειρά της, τους οδηγούσε στην προσωπική τους πολιτική και ηθι-

δας της Εθνικής Ουρουγουάης που κατέκτησε τα χρυσά μετάλλια στις Ολυμπιάδες του 1924 και του 1928.

39. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο αείμνηστος Sócrates, ένας εκ των κορυφαίων βραζιλιάνων ποδοσφαιριστών στη δεκαετία του 1980, βλ. Bellos, *ό.π.*, σ. 348.

κή ολοκλήρωση, σε συνδυασμό με τη διαδικασία αποκλεισμών, βάσει των οποίων δομήθηκαν τα συστήματα εξουσίας, δημοκρατικά και μη, κοινοβουλευτικά και δικτατορικά—, δεν απομένει άλλη επιλογή για τον απόκληρο-αποκλεισμένο πολίτη από το να αποκτή και να διατηρεί υπέρ το δέον την ιδιότητα του οπαδού ποδοσφαιρικής ομάδας.

Η ομάδα είναι η μοναδική ταυτότητα του οπαδού. Σε πολλές περιπτώσεις η φανέλα, ο ύμνος και η σημαία ενσαρκώνουν μακροχρόνιες παραδόσεις, που εκφράζονται μέσα στο γήπεδο, αλλά χάνονται στα βάθη του χρόνου της ιστορίας της κοινότητας.⁴⁰

Σε αυτή την αδιέξοδη διέξοδο, ο οπαδός γίνεται η ομάδα και η ομάδα ο οπαδός, ενώ οι δύο τους πλέον συνδέονται πέραν του πλαισίου μιας απλής μεταφοράς.

Η Φλαμέγκο είχε έρθει πρόσφατα στην ποδοσφαιρική ζωή. Είχε γεννηθεί από μια διάσπαση της Φλουμινένσε, η οποία χωρίστηκε στα δύο μετά από πολλούς καβγάδες, πολεμικές ιαχές και ωδίνες τοκετού. Πολύ νωρίς ο πατέρας μετάνιωσε που δεν είχε πνίξει στην κούνια αυτό το αύθαδες και πειραχτήρι παιδί, αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα: η Φλουμινένσε είχε ζεστάνει στον κόρφο της την κατάρα της και η δυστυχία δεν είχε γιατρεία.⁴¹

Αυτή τη δυσυπόστατη λειτουργία του ποδοσφαίρου ως ελιξίριου χαράς στην ιεροτελεστία του παιχνιδιού και ως λυτρωτή κοινωνικής συλλογικότητας εκμεταλλεύονται οι εκάστοτε ενδιάμεσοι προστάτες της κρατούσας πραγματικότητας, προκειμένου να λειτουργεί το ποδόσφαιρο είτε ως ανάσχεση (κυματοθραύστης) κοινωνικών προβλημάτων είτε ως αποπροσανατολισμός (μανδύας) από τις πραγματικές κοινωνικές συγκρούσεις. Ο εξορθολογισμός της πολιτικής και οικονομικής ζωής, καλύπτοντας λειτουργικές ανάγκες και υποσχόμενος ατομική πρόοδο και καταξίωση και απαξιώνοντας, συνεπώς, τον διαπαιδαγωγικό τους ρόλο, άρχισε να μεταφέρεται και στον χώρο του ποδοσφαίρου.

Στην Μπόκα έγινε διάσημος. Αλλά κάθε Κυριακή βράδυ, μετά τον αγώνα, ο Σεβερίνο έπαιρνε το πλοίο και γυρνούσε στο Μοντεβίδεο, στη γειτονιά του, στους φίλους του και στη δουλειά του στο εργοστάσιο.⁴²

40. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 163.

41. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 53.

42. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 121.

Μέσω του επαγγελματισμού και της προοπτικής διασκέδασης και χαράς προσφέρεται σε παίκτες, παράγοντες και οργανωμένους οπαδούς-καταναλωτές, ως επί το πλείστον, κατόχους εισιτηρίων διαρκείας, ένας νέος «κοινός παράδεισος», έτσι ώστε ο λαϊκός αυθορμητισμός, τα λαϊκά ένστικτα αγριότητων να χειραγωγούνται και να περιορίζονται στο ελάχιστο, μετατρέποντας τις ποδοσφαιρικές εκκλησίες με την πολιτική έννοια σε ναούς τουριστικής προβολής και θέατρα αποτοξίνωσης από τη σκληρή πραγματικότητα της οικονομικής ανάπτυξης και της προβλέψιμης πολιτικής ζωής. Ο έλεγχος όλων των κινήσεων στον χώρο του ποδοσφαίρου μέσω της ανεξέλεγκτης επιχειρηματικότητας ευνοεί μεν προσωρινά τους κρατούντες στην πολιτική και την οικονομία, και τους «εκπλήσσει» ενίοτε με τη φαντασία και τις μεθόδους της ως προς την αύξηση του κέρδους και την εκμετάλλευση της παραγόμενης υπεραξίας, αλλά τους αναγκάζει μακροπρόθεσμα να πληρώνουν βαρείς φόρους πολιτικής απαξίας ως «αποσυνάγωγοι και χωρίς ποίμνιο», μιας και αυτοί θα έχουν πλέον να αντιμετωπίσουν τα ίδια τα δημιουργήματά τους, «τους λύκους».

[...] Η διεθνής γραφειοκρατία αλλάζει κατά βούληση τους κανόνες του ποδοσφαίρου, ενώ οι ποδοσφαιριστές αγνοούν παντελώς το ζήτημα. Ούτε καν γνωρίζουν πόσο χρήμα παράγουν τα πόδια τους, ή που καταλήγουν αυτές οι φοροδιαφεύγουσες περιουσίες.⁴³

Μέσα από αυτό το αέναο ταξίδι στη νεωτερικότητα της βουβής και κραταιάς βίας με τις εναλλασσόμενες υποσχέσεις προς τους πολίτες για δημοκρατία, μόρφωση και δουλειά στα σχολεία διαπαιδαγώγησης, στο τέλος κρατούντες και υπήκοοι βρίσκονται εγκαταλειμμένοι στις «ακτές της επιχειρηματικότητας», «ρακένδυτοι από τα ρούχα της πολιτικής και ενδεδυμένοι με πολύχρωμες σπορ εμφανίσεις», σαν να πρόκειται να παίξουν την ύπαρξή τους σε έναν αγώνα τένις, νομίζοντας κατά βάθος ότι μαζεύτηκαν για να παίξουν/παρακολουθήσουν ποδόσφαιρο. Σημειωτέον ότι στα παιχνίδια τένις, όταν οι θεατές διαμαρτύρονται κοσμίως ή δυσανασχετούν κάπως με θόρυβο, είναι πολύ γνώριμη η προτροπή του διαιτητή: «Quiet please! Thank you!».

Λίγα πράγματα συμβαίνουν στη Λατινική Αμερική τα οποία δεν έχουν κάποια σχέση, άμεση ή έμμεση, με το ποδόσφαιρο. Γιορτή την οποία όλοι μοιράζονται ή ναυάγιο από το οποίο όλοι υποφέρουν, το ποδό-

43. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 288.

σφαιρο κατέχει μια σημαντική θέση στη λατινοαμερικάνικη πραγματικότητα, μερικές φορές την πιο σημαντική, μολονότι το γεγονός αυτό αγνοούν οι ιδεολόγοι, οι οποίοι αγαπούν την ανθρωπότητα, αλλά απεχθάνονται τους ανθρώπους.⁴⁴

44. Γκαλεάνο, *ό.π.*, σ. 307.